

küb-mürteğib” kelimeleri gibi. Bir beyitte mısraların son kelimeleriyle (aruz ve darb) sesdeş olan ara (iç) kafiyelerin bulunması şiirdeki mûsiki etkisini ve âhengi arttırır. Beyti meydana getiren mısraların son kelimelerinin secii olmasına “tarsî”, böyle şiire “murassa” adı verilir. Arap edebiyatında planlı kasidelerin ilk beyitleriyle bir temadan diğerine geçiş yapılan beyitlerin murassa’ olması gerekir (bk. TARSÎ’).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 468; Mecdüddin İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fi ğaribi'l-hadis ve'l-eser* (nşr. Mahmûd M. et-Tanâhî – Tâhir Ahmed ez-Zâvî), Beyrut 1399/1979, I, 163; IV, 555; V, 392; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1367/1948, I, 289-290; İbn Vehb, *el-Burhân fi vücûhi'l-beyân* (nşr. Ahmed Matlûb – Hadîce el-Hadîsî), Bağdad 1387/1967, s. 209; Kudâme b. Ca'fer, *Nağdû's-sî'r* (nşr. Kemâl Mustafa), Kahire 1963, s. 60; İbn Cinnî, *el-Haşâ'îş* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Kahire 1371/1952, I, 216; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü's-Sinâ'ateyn* (nşr. Müffid M. Kumeyha), Beyrut 1404/1984, Kahire 1971, s. 283-290; Bâkîllânî, *İ'câzû'l-Kur'ân* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire, ts. (Dârü'l-ma'ârif), s. 86; İbn Sinân el-Hafâcî, *Surrû'l-fesâha*, Beyrut 1402/1982, s. 171-179; Reşîdüddin Vatvât, *Hadâ'îku's-sihr fi deká'iki's-sî'r* (trc. İbrâhîm Emîn eş-Şevâribî), Kahire 1364/1945, s. 105-106; Kelâî, *İhkâmü şan'ati'l-kelem* (nşr. M. Ridvân ed-Dâye), Beyrut 1966, s. 227-240; Ziyâeddin İbnü'l-Esir, *el-Meseli's-sâ'ir* (nşr. Ahmed Havî – Bedevî Tabâne), Kahire, ts. (Dâru nehdati Mısır), I, 193-279; Abdürrahîm b. Ali b. Şis el-Kureşî, *Me'âlimü'l-kitâbe ve meğânimü'l-işâbe* (nşr. M. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1408/1988, s. 96-97; Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ülûm* (nşr. Nâîm Zerzûr), Beyrut 1403/1983, s. 431; İbn Ebû'l-Hadîd, *el-Felekû'd-dâ'ir 'ale'l-Meseli's-sâ'ir*, Kahire 1973, IV, 179; Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-icâz fi dirâyeti'l-i'câz*, Kahire 1317, s. 34; Hatîb el-Kazvîni, *el-Fzâh* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Kahire 1400/1980, s. 547-552; Şürûhu't-Telâhîş, Kahire 1937, s. 445-459; Yahyâ b. Hamza el-Alevî, *e't-Tirâzü'l-mutazammîn li-esrâri'l-belâğa*, Beyrut 1402/1982, III, 18-41; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 54; İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb*, Kahire 1304, s. 423-434; Teftâzânî, *el-Mutavvel*, İstanbul 1330, s. 453; Süyûtî, *el-Mu'terekü'l-akrân fi i'câzi'l-Kur'ân* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1973, I, 49-50; İsmâ müddin el-İsferâyîni, *el-Etval*, İstanbul 1284, II, 232; Bennâ, *İthâfû fuzalâ'i'l-beşer* (nşr. Ali M. ed-Dabbâ'), Kahire 1359, s. 429; Abdülğanî İsmâil en-Nablûsî, *Nefehâtü'l-ehzâr*, Beyrut 1404/1984, s. 182-183; Besyûni Abdülfettâh Besyûni, *'İlmü'l-bedîf*, Kahire 1408/1987, s. 167-181; Ahmed Matlûb, *Mu'cemü'l-muşâlahâti'l-belâğiy ve tetavvürühâ*, Beyrut 1996, s. 311-316.

İSMÂİL DURMUŞ

□ TÜRK EDEBİYATI. Arap belâgatına göre bazı farklılıklar gösteren Türk belâgatında seci sanâyi-i bediadan sayılmış, söze güzellik ve süs katan ifadelerden biri kabul edilmiştir. Seciin biri klasik anlayışa göre, diğeri Recâizâde Mahmud Ekrem tarafından yapılmış iki türlü sınıflandırılması vardır. Klasik anlayışta seci mensur

bir sözün son kelimesinin, şiirde ise mısraların son kelimeleri olan ve kafiyesini meydana getiren iki fâsılının tek bir harfte birleşmesi üzerine kurulmuştur: “Kesâfet-i sehâbda letâfet-i şihâbi unutmuştuk” cümlesindeki “kesâfet-letâfet” ve “sehâb-şihâb” arasında seciyi “t” ve “b” harfleri sağlamaktadır. Buna karşılık “hâlemiz” ve “lâlemiz” kelimelerini içeren bir cümlede her iki kelimenin son hecesi olan “le” secii meydana getirir. Klasik anlayışta secii oluşturan kelimeler arasındaki ses benzerliği yönlerinin azlığı veya çokluğu esasına dayalı olmak üzere üç çeşit seci vardır: Yalnız fâsılalar sonundaki harflerin aynı olduğu mu'tarraf seci, fâsılların vezin bakımından birbirine uygun olduğu mütevazi seci ve cümlelerin iki tarafının sonunda yer alan kelimelerin revî harfinin vezin ve harf sayısı bakımından birbirine uygun olmasıyla gerçekleşen murassa' veya müvazi seci.

Yerlerini esas alarak secileri yeniden tasnif eden Recâizâde Ekrem'e göre iki çeşit seci vardır. Birincisi cümle ve fıkraların arasında olup bir kelime ile birbirine bağlanmayan mutlak secidir. Buna Nâmık Kemal'in şu sözleri örnek verilebilir: “Sevki rüzgâr eczâ-yı vücudunu târumâr ettiğinden.” Burada secii meydana getiren “rüzgâr” ve “târumâr” kelimelerinin son heceleridir. Bunlardan ikincisinin ardından gelen “ettiğinden” kelimesini rüzgâra bağlamak imkânsız olduğundan seci burada mutlaktır. Mukayyed veya rabtî seci denilen ikincisi cümle ve fıkraların sonunda bulunup aralarında bir kelime ile bağ kurulan şekillerdir. “İlâhî, vâkrf-i keyfiyyet-i hâl ve âlim-i dekâyık-e'ef'âlsin” cümlesinde “hâl” ile “ef'âl” kelimeleriyle biten cümleler “ve” ile birbirine bağlanmaktadır. Recâizâde ayrıca sebki-i mefsûle uygun ifadelerde görüldüğünü belirttiği mefrûk seciden bahsederek Fuzûlî'den şu örneği verir: “İfrâz-ı girye beş kişiye münhasırdır. Biri Âdem ki behişt firâkından nâlân idi ve biri Ya'kûb ki Yûsuf hicretinden giryân idi ve biri Yûsuf ki Ya'kûb derdinden perîşân idi...” Seciin tekellüfsüz olması, az ve eşit sayıda kelimelerden meydana gelmesi, bu eşitlik sağlanamazsa ikinci cümlelerin son kısmında yer alan kelimelerin öncekinden az olması gerekir. Seci yapmak için mânanın tekrarı, lafza tâbi olması veya lafza feda edilmesi önemli birer kusurdur.

Belâgat kitaplarında tasrî, müvâzene, mûmâsele, lüzûm-ı mâ lâ yelzem, tarsî gibi seci ile ilgili ve ona bağlı sanatlardan da bahsedilmiştir (Bilgegil, s. 338-341). Seciin şiirdeki örnekleri de bu alt başlıklardan ait olduklarına göre anılır: Yûnus'un,

“Yûsuf'taki hüsn ü cemâl Ya'kûb'daki hüzn ü melâl / Gâh bedr olam gâhî hilâl gökte meh-i tâbân benem” beytindeki “hüsn” ile “hüzn” ve “cemâl” ile “melâl” kelimeleri arasında tarsî; Cevdet Paşa'nın, “Safâ verir bize yâr etse pür itâb hitâb / Ki telh olunca eder tab'ı neş'e-yâb şarâb” beyti de bizzat kendisince lüzûm-ı mâ lâ yelzeme örnek olarak gösterilmiştir.

Türk edebiyatında seci uygulamasına mensur yazı dilinde (inşâ) ve resmî yazışmalarda daha önemle yer verildiği açık olmakla birlikte bazı örneklerin konuşma diline de girdiği görülmektedir. Türk hitabet sanatının en eski belgesi kabul edilen Orhon yazıtlarında ve konuşma dilinin örneklerini içine alan Dede Korkut hikâyelerinde bu husus dikkat çekmektedir. Vaaz ve hutbe gibi dinî konuşmaları da içine alan hitabet sahası seciin en etkili olduğu alandır. Nitekim günümüze intikal etmiş metinlerde bu özellik açıkça görülmekte, çoğu Arapça kaleme alınmış vaaz ve hutbe mecmualarında bu tarz örnekler bulunmaktadır. Bunların başlangıç kısımları, özellikle her hafta ele alınacak konulara göre değişen Arapça hutbe mukaddimeleri secii ifadenin en güzel örnekleridir. Cumhuriyet öncesinden başlayarak kısa-orta ve mukaddimeleriyle yavaş yavaş Türkçeleşen hutbe metinlerinde geleneksel secii ifadenin devam ettirildiği görülmektedir. Ahmet Hamdi Akseki'nin *Yeni Hutbelerim* adlı eseriyle (Ankara 1936) uzun yıllar Fâtih Camii hatipliği yapmış olan Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı'nın *Fâtih Minberinden Mü'minlere Hutbeler* adlı kitabı (I, İstanbul 1966; II, 1970) bu anlayışın güzel örneklerinin yer aldığı eserlerdir.

Secii ifade tarzı radyo konuşmalarında da sürdürülmüştür. İstanbul Radyosu'nda “Kahramanlar Geçiyor” başlıklı programlar hazırlayan Feridun Fazıl Tülbentçi'nin aynı adla kitap haline getirilen konuşmaları (İstanbul 1960-1964) bu özelliktedir. Kemal Edip Kürkçüoğlu da Ankara Radyosu'nda sunduğu dinî konuşmalarında yeni bir din dili geliştirme yolunda başarılı adımlar atarken secii ve âhenkli ifadenin günümüz insanının gönlüne ve kulağına hitap edecek güzel örneklerini ortaya koymuştur (*Radyoda Dinî ve Ahlâki Konuşmalar*, I-V, Ankara 1956).

Kelime gruplarında da rastlanan seciler daha çok atasözleri ve vecizelerde bir âhenk unsuru olarak yer almıştır. Bu ifadelerde seciin sağladığı âhenk unsuru ayrıca onların ezberlenmesini kolaylaştırmış-

tır. Bunlara, “Abdal tekkede hacı Mekke’de bulunur”; “Aç koyma hırsız edersin, çok söyleme arsız edersin”; “Açın amanı olmaz, tokun imanı olmaz”; “Bir şeyi murad etme, olduysa inad etme”; “Nerde hareket orda bereket”; “Önce can sonra cânan”; “Yağmur yel ile, düğün el ile” gibi atasözleri örnek gösterilebilir.

Sözlü edebiyat alanının önemli bir bölümü olan dua metinlerinde seci etkili bir ifade tarzı olarak dikkat çekmektedir. “Duanâme” adıyla anılan bu Türkçe eserlerin bilhassa mensur olanları bu üslûba kaleme alınmıştır. Bilinen ve pek azı Türkçe olan mensur dua kitaplarından Edirne Müftüsü Fevzi Efendi’nin *Mevhibetü’l-vehhâb* adlı eseri burada anılabilir. Eserdeki Türkçe, Arapça ve Farsça dualar secili ifadenin başarılı örnekleridir. Daha çok Mevlevîlik ve Bektaşîlik gibi tarikatlara ait manzum ve mensur dua metinleri sayılabilecek gülbankler ve tercümanlar da secili olarak tertip edilmeleriyle dikkat çekmektedir. Şifahî edebiyatın en önemli ürünlerinden olan halk hikâye ve masallarının anlatımında da seci kullanıldığı görülmektedir. Bunları nakleden meddahların etkileyici anlatımlarındaki en önemli unsurun secili ifadeler ve tekerlemeler olduğu söylenebilir.

Secili ifadenin yazılı edebiyattaki kullanımını daha geniş ve daha itinalıdır. Özellikle mensur divan dîbâceleri başta olmak üzere manzum ve mensur eserlerin dîbâcelerinde bu üslûba daha çok önem verilmiştir. Ali Seydi Bey’in ve diğer müelliflerin seci ve kafiye lugatlarının bu eserlerin yazımında kullanıldığı bilinmektedir. Bunlar birer mukaddime olmaktan öte müellif veya şairin ifade sanatındaki gücünü gösteren metinler haline gelmiştir (*DİA*, XXXI, 117). Vak’anüvis tarihlerinin mukaddimelerinde de bu anlayış görülmektedir. Ali Şir Nevâî, Necâtî Bey, Revânî, Lâmiî Çelebi, Fuzûlî, Taşlıcalı Yahyâ, Âlî Mustafa Efendi, Şerîfî, Atâî, Keçecizâde İzzet Molla gibi şairlerin divan mukaddimeleri diğerlerine göre oldukça uzun ve sanatkâranedir (örnekler için bk. Uzgör, tür.yer.).

Bütünyle secili ifadelerle kaleme alınmış olduğu için burada özellikle anılması gereken eserlerin en önemlisi seci sanatının Türk dilindeki en mükemmel örneği olan Sinan Paşa’nın *Tazarru’nâme*’sidir. Bu eserin açtığı yolda kaleme alınan *Müzekkî’n-nütûs*, *Tezkiretü’l-evliyâ*, *Menâkıbnâme* gibi tasavvufî kitaplarla Erzurumlu İbrâhim Hakkı’nın *Ma’rifetnâme*’si gibi ansiklopedik eserler, vak’anüvis

tarihleri başta olmak üzere çeşitli tarih kitapları, *Siyer-i Veysi*, *Şekâik* tercüme ve zeyilleriyle şuarâ tezkireleri gibi biyografik eserlerde de bol secili ifadeler görülmektedir.

Resmî ve hususi mektuplarla devlet birimleri arasındaki yazışmalarda da secili ifade tarzı kullanılmış, zaman içinde bunların cinsine göre bazı ifade ve üslûp farklılıkları oluşmuştur. Bu tarz metinleri top-layan münşeât mecmualarından resmî yazışmaları içine alanlarına Feridun Bey’in *Münşeâtü’s-selâtin*’i (I-II, İstanbul 1274-1275), hususi mektuplara yer verenlerine de Lâmiî Çelebi’nin *Münşeât-ı Mekâtib*’i (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3316) tanınmış birer örnektir. İnşâ bakımından henüz bir incelemeye konu edilmemiş olan kitap takrizleri de seci çok rağbet edildiği ve başarılı örneklerinin ortaya konduğu bir yazı türü olmuştur.

Tanzimat’tan sonra seci resmî yazışmalarda gereksiz kullanımını önlemek amacıyla Âkif, Reşid, Rifat ve Fuad paşaların Bâbîlî’de resmî bazı teşebbüsleri olduğu bilinmektedir. 1846 yılında Meclis-i Vâlâ’nın bir kararıyla resmî yazışmalarda seci kullanımının önüne geçilmeye çalışıldığı kaydedilmektedir. Ayrıca Şinâsi, Nâmîk Kemal ve Recâizâde Ekrem gibi ediplerin bu konudaki tenkitleriyle secili ifadeye yer verme gayreti epey azalmıştır. Buna rağmen seci tamamen önüne geçmenin mümkün olmadığı da bir gerçektir. Cumhuriyet’in ardından harf ve dil devrimleri dolayısıyla ifade tarzı ve üslûbun eskiyle irtibatının kesilmesi yüzünden secili ifade hemen tamamen ortadan kalkmış görünmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İlhan Ayverdi – Ahmet Topaloğlu, *Misallî Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005, III, 2703-2704; Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniyye*, İstanbul 1299, s. 173-176; Recâizâde Mahmud Ekrem, *Ta’lim-i Edebiyyât*, İstanbul 1299, s. 350-370; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, İstanbul 1989, s. 334-342; Tahir Uzgör, *Türkçe Divân Dîbâceleri*, Ankara 1990; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1990, s. 428; Kâzım Yetiş, *Ta’lim-i Edebiyatın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler*, Ankara 1996, s. 312-318; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul 2000, s. 75, 225-230; Ayşe Yıldız, *Eski Türk Edebiyatında Seci* (yüksek lisans tezi, 2002), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mustafa Uzun, “Türk Tasavvuf Edebiyatında Bir Duâ ve Niyaz Tarzı Gülbank”, *Tasavvuf Kitabı* (haz. Cemil Çiftçi), İstanbul 2003, s. 241-261; a.mlf., “Gülbank”, *DİA*, XIV, 233; a.mlf., “İnşâ”, a.e., XXII, 338-339; a.mlf., “Mukaddime”, a.e., XXXI, 117; a.mlf., “Münşeât”, a.e., XXXII, 18-20; Mustafa Kutlu, “Seci”, *TDEA*, VII, 479-481.

MUSTAFA UZUN

SECİYE

(السجیة)

Tabiat, huy, karakter anlamında psikoloji ve ahlâk terimi

(bk. ŞAHSİYET).

SEDD-i İSKENDER

(سدّ إسكندر)

İskender-i Zülkarneyn tarafından Ye’cûc ve Me’cûc fitnessine engel olmak için yaptırılan set.

Kur’ân-ı Kerîm’de Zülkarneyn’in iki dağ arasında yaşayan bir kavmin memleketine gittiği, onların kendisinden fesatçı Ye’cûc ve Me’cûc kavmiyle aralarına bir set yapmasını istediği, Zülkarneyn’in de demir kütleler yığdırıp ateşlettiği, demir erimeye başlayınca üzerine erimiş bakır döktürerek aşılması mümkün olmayan bir set yaptırdığı belirtilir (el-Kehf 18/83-98). Zülkarneyn’in ilk adının İskender (İskender-i Zülkarneyn) olması dolayısıyla Sedd-i İskender diye anılan bu seddin yapılışı, Türk edebiyatında *İskendernâme* adını taşıyan eserlerde anlatılmıştır. Set hakkında tefsirler, tarih kaynakları ve bazı edebî eserlerde efsane ile karışık pek çok rivayet mevcuttur.

Muhammed b. Cerîr et-Taberî’ye göre Sedd-i İskender araları 5000 kulaç olan paralel iki duvar arasına bir kulaç kalınlığında demir, bir kulaç kalınlığında bakır ve kalay, ardından yine bakır ve kalay olmak üzere yığılan madenlerin neft yağı ile tutuşturulup bir ay geceli gündüzlü körükletilmesi ve bir ay soğumaya bırakılması sonucunda yapılmıştır. Ali Şir Nevâî ise İskender’in Rus, Frenk, Şam ve Rum’a adamlar gönderip mimarlar, ustalar ve bakır, tunç, pirinç, demir, kurşun, kömür, odun getirttiğini, gece gündüz altı ay çalışarak 1000 ustanın seddi tamamladığını belirtir (*Sedd-i İskenderî*, s. 27).

İskendernâme yazarı Ahmedî seddin yapılışı için çıkılan yolculukta Tamgaç’ın İskender’e yol gösterdiğini söyler. Buna karşılık Firdevsî-i Tûsî olayı âb-ı hayat yolculuğunun sonunda anlatırken Nizâmî-i Gencevî ve Ahmedî, İskender’in Çin dönüşünde bu seddi yaptığını yazar. Ahmedî’ye göre İskender’in seddi, insanın mâsivâ ile arasına aşılması güç engeller koyması ve mecazen Allah’a bağlanıp kulluk etmesi mânâsına geldiği gibi şehvetle hırsı temsil eden Ye’cûc ve Me’cûc’ün önünde dimdik durma amacı da taşır (krş. beyit: 3928-4014).